

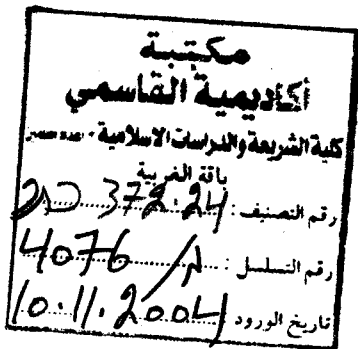
אוניברסיטת בר-אילן

בית הספר לחינוך

מחזקר השוואתי של החטיבות הצעירות עם ספר יסודיים רגילים
בתחומים של דרכי הוראה, אקלים ארגוני, שביעות רצון בעבודה
ודימוי עצמי מקצועי של המורים

מאת

לאה כתר

בהנחיית

ד"ר ג'ואן הריסון

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר "מוסמך"

בבית הספר לחינוך

של אוניברסיטת בר-אילן

טבלה 3.1 : המדגם בחתך איזור ניאוגראפי, רמת טיפוח ומבנה הארגון

סך הכל		במסגרת הדגילה		בחטיבה הצעירה		סוג החתך	
שכיחות באחוזים	שכיחות מוחלטת	שכיחות באחוזים	שכיחות מוחלטת	שכיחות באחוזים	שכיחות מוחלטת		
12.5	9	6.9	5	5.6	4	צפון מרכז דרום	אזור נאוגרפי
37.5	27	18.1	13	19.4	14		
50.0	36	22.2	16	27.8	20		
100.0	72	47.2	34	52.8	38	סה"כ	
22.2	16	8.3	6	13.9	10	נמוך מעורב גבוה	רמת טיפוח
45.8	33	23.6	17	22.2	16		
31.9	23	15.3	11	16.7	12		
100.0	72	47.2	34	52.8	38	סה"כ	

3.4 תאור כלי המחקר

במחקר זה הורכב שאלון משולב הכולל ארבעה חלקים עקריים שמתוכם שניים (הראשון והשלישי) עוסקים בבדיקת משתנים בלתי תלויים : רמת פעלתנות ואקלים ארגוני, ושני החלקים האחרים (השני והרביעי) עוסקים בבדיקת משתנים תלויים : דמוי עצמי מקצועי ושביעות רצון. החלקים הראשון והרביעי (רמת פעלתנות ודימוי עצמי מקצועי) נלקחו ללא קיצורים ושינויים. החלקים השני והשלישי (שביעות רצון ואקלים ארגוני) הובאו בגירסה מקוצרת על מנת לזהות את אורך השאלון הכולל ליכולת מילוי ע"י הנבדקים. השיקולים לקיצור השאלונים מפורטים בהמשך. משך מילוי השאלון היה כ-30 דקות.

3.4.1 שאלון פעלתנות

במחקר זה נעשה שמוש בנוסח המקוצר של הדיסון וגלובמן (1987)

למדידת היישום של למידה פעילה. המבנה המקוצר נבדק בנתוח גורמים ומהימנות בנתוח אלפא של Cronbach .

נתוח גורמים ראשוני של השאלון המקוצר העלה שני גורמים עיקריים : למידה פעילה והוראה רגילה. נתוח Varimax Rotation חילק את גורם הלמידה הפעילה לחמשת הגורמים הבאים :

- "תלמיד" : תפקיד פעיל של התלמיד בהכוונת למידתו העצמית.

- "יחסים" : יחסים אנושיים וחברתיים במערכת.

- "תכנית" : תכנית הוראה גמישה המבוססת על איבחון אישי של הלומד.

- "סביבה" : הפעלת חומרים וסביבה למודית מקדמת.

- "למידה" : שימוש נרחב בפעילויות ומשאבי למידה.

גורם נוסף שאינו שייך ללמידה פעילה הוא "הוראה" : גורם הכולל מאפייני הוראה רגילה.

השאלון מורכב מ-37 שאלות. בשאלות 1 עד 34 טווח הציונים האפשרי הוא בין 1 (ישום נמוך) ל-5 (ישום גבוה). שאלות 35 עד 37 הן שאלות של צבירת פריטי הוראה פעילה. הציון בשאלות אלה הוא מספר הפריטים שנבחרו, כך שטווח הציונים האפשרי היה 0-15, 0-12, ו 0-8 בהתאמה. נבדקה מהימנות פנימית של השאלון והתקבל אלפא=0.86 .

3.4.2 שאלון האקלים ארגוני

שאלון האקלים הארגוני הוא למעשה כלי מבוסס ומוכר בעולם : Organizational Climate Description Questionnaire (OCDQ), אשר פותח ע"י Halpin & Croft (1962), ותורגם לעברית ע"י ז'ק איתי. השאלון מושתת על שמונה תת-תחומים בנושא האקלים הארגוני כפי שהם נתפסים ע"י המורה : ארבעה המתארים אופייניים הקשורים לתנהגות המנהל וארבעה הקשורים למורה : מנהיגות חינוכית, מנהיגות תומכת, המפקח, שירותים, אימוץ חידושים, מעמס בהוראה, אוטונומיה ויוקרה.

השאלון במקורו בנוי מ-64 פריטים, אך השאלון הנוכחי משתמש בשמונה פריטים המייצגים משתנים שהופיעו באקלים ארגוני בבית הספר: אימוץ חידושים, אוטונומיה, מנהיגות תומכת ושיתוף פעולה. על שמונת הפריטים נעשה ניתוח גורמים והתקבלו שלושה גורמים עיקריים:

"גיבוש": מגע חברתי בין העובדים במשך יום הלימודים, שיתוף פעולה בין המורים על מנת להשיג מטרות משותפות, הערכת הממונה את העובדים וניצול יכולתם בצורה יעילה.

"חידוש": אימוץ תכניות לימודים חדשות והשתתפות בהשתלמויות על חידושים בשיטות הוראה.

"אוטונומיה": המורה מרגיש חפשי לפעול על פי יזמתו, ואינו נתון לפיקוח והשגחה צמודים.

נבדקה מהימנות פנימית של השאלון והתקבל אלפא=0.78.

3.4.3 שאלון שביעות-רצון

השאלון הבודק שביעות רצון של מורים הנו מתוך השאלון של Taylor & Bowers (1972). נבחרו 4 שאלות המחאימות ביותר למקצוע ההוראה ולמשתני המחקר הנוכחי.

שאלות אלה נוגעות לשביעות-רצון מהחברים לעבודה, מהמפקח או מהממונה, מהעבודה עצמה ומהארגון בהשוואה לארגונים אחרים.

נבדקה המהימנות הפנימית של השאלון והתקבל אלפא=0.74.

3.4.4 שאלון דמוי עצמי מקצועי של מורים

מודל שפוחח על ידי אברהם (1970), העוסק בחקר עצמי בשיטת M.I.S.P.E (Model of IntraSelf Processes Exploring). הפריטים (היגדים) מתארים את הרגשותיו, מחשבותיו והתנהגותו של המורה ביחס לעצמו, לתלמידיו למפקח/ממונה, ולחבריו המורים. על המורה

לסמן על סולם בן 7 דרגות עד כמה הוא מרגיש שפריט (היגד) מסוים מתאים לו ועליו לעשות כן 4 פעמים לפי הסדר הבא :

בפעם הראשונה , תאור עצמי בו עליו לדרג את ההיגד כפי שהוא חושב שההיגד מתאר אותו בזמן זה (עצמי מחשי), (ע) .

בפעם השנייה , תאור של התלמידים בו עליו לדרג את ההיגד כפי שהוא חושב שתלמידיו רואים אותו (עצמי בעיני התלמיד), (ח) .

בפעם השלישית , תאור סמכותי בו עליו לדרג את ההיגד כפי שהוא חושב שהממונה (מנהל/מפקח) רואה אותו (עצמי בעיני הסמכות) (ס) .

בפעם הרביעית , תאור אידיאלי בו עליו לדרג את ההיגד כפי שהוא היה שואף להיות. (עצמי אידיאלי) (א) .

ההנחה הכללית היא שהפער בין הדמוי העצמי לדמוי האידיאלי משקף מצב של חוסר שביעות רצון עצמית (Rogers, 1951). בדיקת ארבעת התיאורים מאפשרת נתוח ברמה הגלויה של העצמי המקצועי של המורה.

הרמה הסמויה של העצמי המקצועי מושגת על ידי חישוב צירופים שונים של חפיפה ופער בין ארבעת התיאורים כפי שמוגדר בטבלה 3.2 .

מצב של חפיפה בין כל הדמויים מורה על פתיחות כלפי האחר ומשמעותי או פתיחות בין העצמי והאידיאלי. מצב של פער מורה על סגירות. סגירות יכולה ללבוש צורה של מסיכה מייפה (האחר רואה אותי כפי שהייתי רוצה להיות), או מסיכה מכערת (הוא רואה אותי גרוע מכפי שאני).

בכל תשובת ישנם מצבים שונים ומגוונים של פער וחפיפה ומשמעותו של כל פער תהיה שונה בהתאם ליחסים האחרים באותה תשובת. התשובת מגלה אפוא מצבים מורכבים של מתיחות נפשית כלומר, עולם רגשות ולא רק מצבים הכרתיים. להלן מתוארות בפירוט 12 התשובות בטבלה 3.2 :

טבלה 3.2 : המטריצה של העצמי המקצועי M.I.S.P.E - פירוט 12 התשובות

תשובת	כנוי התשובת	מימדי העצמי	הסבר
1	"אין קונפליקט"	ע=א ע=ת ע=ס	חפיפה בין כל מימדי העצמי
2	הזדהות עם הסמכות	ע=א ע=ת ע=ס	חפיפה בין עצמי ואידאלי ; עצמי וסמכות ; התלמיד רואה אותי גרוע משהנני
3	הזדהות עם הילד	ע=א ע=ת ע=ס	חפיפה בין עצמי ואידאלי ; עצמי ותלמיד ; הסמכות רואה אותי גרוע משהנני
4	"האשמת אחרים"	ע=א ע=ת ע=ס	חפיפה בין עצמי ואידאלי ; הסמכות והתלמיד רואים אותי גרוע משהנני
5	"פתיחות" כלפי אחרים	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין העצמי ואידאלי ; חפיפה עם ראיית האחרים
6	נכונות לסמכות, אחזעי לריסון העצמי הילדי	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין העצמי ואידאלי ; הסמכות רואה אותי כמו שאני ; והתלמיד באור טוב משהנני
7	הזדהות לסמכות, אחזעי התגוננות מפני אימת הילד	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין העצמי ואידאלי ; חפיפה עם הסמכות ; התלמיד רואה אותי גרוע משהנני
8	פתיחות לתלמיד מסכה מייפה כלפי הסמכות	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין העצמי ואידאלי ; חפיפה עם התלמיד ; הסמכות רואה אותי טוב משהנני
9	פתיחות לתלמיד פסולה בעיני הסמכות	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין העצמי ואידאלי ; חפיפה עם התלמיד ; הסמכות רואה אותי גרוע משהנני
10	"חרדה מסכתי" השקעה במסכה מייפה	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין כל המימדים ; הסמכות והתלמיד רואים אותי טוב משהנני
11	שפוטים סותרים	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין כל המימדים ; פערים מנוגדי כיוון בין הסמכות לתלמיד
12	"דחייה כללית"	ע=א ע=ת ע=ס	פער בין כל המימדים ; הסמכות והתלמיד רואים אותי גרוע משהנני

מקרא : ע=א : מצב חפיפה
 ע=א : מצב אי-חפיפה (פער דו-כיווני)
 ע=א : תיאור העצמי קטן מהאידאלי
 ע=א : תיאור העצמי גדול מהתלמיד
 א : אידאלי
 ע : עצמי
 ס : סמכות
 ת : תלמיד

תשלובת 1 : "הרמוניה מושלמת" או "אין קונפליקט"

הרמוניה היא של חוסר פערים מוחלט, המורה מרגיש הרמוניה מלאה עם עצמו ועם הסביבה החינוכית. התשלובת מצביעה על האזרחה העצמית של המורה ועל המידה בה הוא מרוצה מעצמו.

תשלובת 2 : "הזדהות עם הסמכות"

תשלובת זו כוללת תכונות בהן יש חפיפה בין התיאור העצמי לבין התיאור האידאלי, וחפיפה בין העצמי לבין ראיית הסמכות. לעומת זאת קיים פער בין העצמי לבין תפיסת התלמידים. פירוש התשלובת יהיה תמיד הרגשת חוסר הבנה מצד התלמידים. תשלובת זו מייצגת הרגשה של פתיחות בין המורה לבין הסמכות. התשלובת מייצגת מורה מסורתי הנאמן לערכים שהפנים מתוך קשרים עם סמכות.

תשלובת 3 : "הזדהות עם הילד"

תשלובת זו מייצגת פתיחות כלפי התלמיד. הסמכות אינה מכינה, בעוד המורה שלם עם עצמו. בתשלובת זו מאופיינים מורים הדוגלים באידאליים חינוכיים מהפכניים ל"שחרור" הילד, מתן חופש וגישה מתירה כלפיו.

תשלובת 4 : "האשמת אחרים"

בתכונות המופיעות בתשלובת זו, המורה שלם עם עצמו (אין פער בין עצמי ואידאלי), אך גם התלמידים וגם הסמכות רואים אותו אחרת. המורה עצמו קבע את האידאל הרצוי לו וכל סטיה ממנו היא שלילית בעיניו.

תשלובת 5 : "פתיחות כלפי אחרים"

בתשלובת זו המורה רואה עצמו פחות מהאידאל. התלמידים והסמכות רואים אותו כפי שהוא רואה את עצמו. למרות שהמורה אינו מרגיש מושלם, הוא פתוח לאחרים ואין לו צורך להסתיר את העצמי האמיתי שלו. בתחומים המופיעים בתשלובת זו, הוא חי בלי מתחים ובחמוניה עם הסביבה.

תשלובת 6 : "נכונות לסמכות"

בתשלובת זו המורה רואה את עצמו שונה מכפי שהיה רוצה להיות. המורה מרגיש פתוח כלפי הסמכות וזקוק לתמיכתה כדי להתקדם ולהשתנות.

תשלובת 7 : "הזדהות לסמכות"

בתשלובת זו נמצאות התכונות שבהן רואה המורה את עצמו כשונה מהאידיאל, הוא חושב שהסמכות מצליחה לתפוס את העצמי האמיתי שלו. לעומת זאת הוא חושב שתלמידיו רואים אותו גרוע אפילו מכפי שהוא מעריך את עצמו.

תשלובת 8 : "פתיחות לתלמיד - מסכה מייפה כלפי הסמכות"

שכיחות גבוהה של תשלובת זו מאפיינת מורים היוצרים יחסי אמן עם תלמידיהם ואוירה טובה בכיתה, אך מרגישים מתח כלפי הסמכות ורגשי אשם על שלא חלאו אחר ציפיותיהם מעצמם. הם משתדלים להיראות "מושלמים" כלפי הסמכות ומעמידים דרישות גבוהות לעצמם תוך הרגשה שלא השיגו אותן.

תשלובת 9 : "פתיחות לתלמיד - פסולה בעיני הסמכות"

בדומה לתשלובת 8 מבטאת תשלובת זו את יכולתו של המורה, שאינו רואה עצמו כמורה אידיאלי, ליצור יחסי אמן עם התלמיד. אך בשונה מתשלובת 8, הוא חושב שהסמכות רואה אותו בכיוון ההפוך לאידיאלי, כלומר, גרוע משהוא. שכיחות גבוהה של תשלובת זו מבטאת הרגשת דחייה וחוסר הערכה של הסמכות. המורה מצפה לביקורת הסמכות, כשהתלמידים הם בני בריתו. במקום הרגשת אשם (תשלובת 8) שולטת כאן הרגשת תסכול כלפי סמכות מקפחת ומענישה.

תשלובת 10 : "חרדה מסכתיית"

שכיחות גבוהה של תשלובת זו מבטאת חוסר הערכה עצמית מלווה בחרדה שמא תתגלה דמותו האמיתית, ובראשקעה של "אנרגיה נפשית" רבה כדי להסתיר את העצמי החמשי ולהמשיך לקבל אימות מבחוץ. יש כאן משחק כפול של הסתרה עצמית, התנכרות מחד, ונכונות להשתנות כדי להוריד את העומס הרגשי הנגרם בגלל המסכה, מאידך.

תשובת 11 : "שיפוטים סותרים"

ביסוד תשובת זו פועל רגש אמביוולנטי חזק כלפי המיחסד והירארכי שבשדה החינוכי, יחד עם קונפליקטים בין דרישות הסמכות ובין צורכי הילד. מורה בעל תשובת כזו עלול להתנהג בצורה חסרת עקביות : פעם ינסה לפעול לטובת הילדים ופעם ינסה להשביע את רצון הסמכות, או שישאף להתרחק ממצבי מתח בין שני הצדדים.

תשובת 12 : "דחייה כללית"

בתשובת זו המצב הפוך לזה המתואר בתשובת 10 : שם הרגשת המורה היא שהוא מצליח להעמיד פנים, ומסלפים את דמותו לחיוב. ואילו כאן מסלפים את דמותו בכיוון השלילי. האנרגיה הנפשית מנוצלת כדי להוכיח לאחרים שהם טועים בהערכתם.

במודל הנוכחי 30 פריטים מתוך 60 במודל המקורי (ראה נספח). המודל מתבסס על שיטת עיבוד ספציפית של Q-sort. הצורה המקוצרת של המודל (30 פריטים) נמצאה בקורלציה של 0.98 (לפי ספירמן) עם המהדורה המקורית של המודל בן 60 הפריטים.

נבדקה מהימנות פנימית של השאלון והתקבל אלפא=0.92.

3.5 תהליך ביצוע המחקר

לאחר קבלת אישורים של כל הגורמים הדרושים (המדען הראשי של משרד החינוך, המפקחת על החטיבות הצעירות בארץ, המפקחת על הגנים ומפקחי המחוזות), ובתיאום עם מנהלי בתי הספר והגוננות, הועברו השאלונים עם